

Պետերբուրգում ստացված տեղեկութիւնները համաձայն, Ամերիկայի առաջարկել է Սապօյիւրայի պահպանել Չինաստանի ամբողջութիւնը և բանով օտարազգիները համար Մանչուրիան, սպառնալով հակառակ դէպքում ուղարկել իր նաւատորմը եւսպօնական ջրերը:

Չին գնդերը ապստամբութեան տեղեկութիւնները ճշգրտում են: Մի ամբողջ օր Պրազան եղել է ապստամբների ձեռքում: Աւստրիացի զօրքեր ուղարկեցին և սկսեցին սոսկալի պատերազմը: Հաջորդում են, որ սպանվածները թիւը հասնում է մի քանի հազար մարդու: Աւստրիացի զինուորները բռնաբարում էին կանանց, հրդեհում էին քաղաքը չինական թաղերը, քանդում էին շատ պատմական յիշատակարաններ: Կրաւ մարզը, Կոֆաշը և Մաաթը, ինչպէս կարգիւմ է, գնդակահարվել են:

Րուսիայի դաւադան տեղերում բռնկվել են լուրջ ապարային անկարգութիւններ:

Ռուսաստանի պահանջով՝ բոլոր կառավարութիւնը դադարեցրել է առժամանակ զօրանալը:

Դանիական Ֆինլանդի գործակալութիւնը ճշգրտում է այն տեղերը, թէ Ասիայում մահափորձ է կատարվել կրօնաբանների կենդանի:

Աւստրիական զօրքերը մէջ տրուում է վերին աստիճանի անկարգապահութիւն: Անկարգապահ զինուորներին հրացանազարկ են անում:

Թուրքերը կենտրոնացնում են իրանց զօրքերը Բոսորայում:

Լուսիայի համաձայն, Բերլինը գտնւում է յեղափոխութեան նախօրեակին: Զգացվում է ուսուլիքի ու դրամի պակասութիւն:

Օգոստոսի միջազգային ներկայ խառնակ դրութիւնը, Թուրքիան կամեւում է վերացնել կապիտալացիաները և անդիշապէս անկարգի մարտային պայմանաւորումները, որոնցով միջնադարի ժամանակ աղտաղբայ իրանի ապագայում առեւտրական պայմանագրերը ինքնուրույն կերպով կապելու մտաւ:

«Մ. Բ.»-ի հաղորդում է սերբերի կատարեալ աշխույժների մասին:

Պարիզում տեղեկութիւններ են ստացվել, որ իւրիշ մօտ գերմանական զօրքերը մէջ սկսվել է կազմավորում: Ինչու են ինքնապաշտպանութեան դէպքերը:

Աւստրիական զօրքերից սրաւն զինվորքը փախչում են ուսաց բանակը:

Հոստից հետագրում են, որ Իտալիան վճռել է պատերազմ յայտարարել Աւստրիային 200,000 զինուոր կանգնած են սահմանում: Հասարակական կարծիքը չափացանց գրգռված է Աւստրիայի դէմ: Բոլոր կուսակցութիւնները միաբանվել են:

Գալիցիայի ուսանողները մէջ տարածվում են թաւաքիները, որոնցով յորդորվում է միտակցութեամբ զօրքերին:

Շուտաւրեւ իսկանուորվել են 15,000 ուսու բանուր:

Վերջին տեղեկութիւնները համաձայն, Կալիք քաղաքը հիմնադրած կործանվել է: «Սթեյն» լրագրի հետագրում են Կոպիսիսից, որ Բելգիայում գնդեր է կանգնած բոլոր աղանդաւոր ազգայնականութիւնը: Այդպիսով զօրքը բաղկացած կը լինի կէս միլիոն մարդու:

Պետական Դոմայի նախագահ Բոժանովի յատկապէս ղեկնց արտաքին գործերի միտքերը Սաղոմովին, ինչոքով աշխցել ազատելու Գերմանիայում գերված հայազգի պատգամաւոր Ալէքսանդրին:

Բերլինից տեղեկութիւն է ստացվել:

որ վերջին կոնսերելից մէկում սպանվել է գնեւորագործարմատար Բիւլովը՝ գերմանական նախկին կանցլերի հարազատ եղբայրը:

Սօֆիայից տեղեկացնում են, որ աւստրիացիների արձակած գնդակից զինվոր թիւն վերաբարվել է սերբիական արքայազն Գեորգին:

Մոսկւայում մօտ 4000 գերմանականատկներ և աւստրիականատկներ, որոնք չը մեկնեցին զինուորակոչին, ժողով գումարեւով զայոյթով արտայայտեցին Աւստրիայի դէմ, որ պատառ դարձաւ անյուսակի պատերազմի և ծանր դրութեան մէջ զրեց 7 միլիոն ուսանողի և գերմանացիների:

ԹԻԻՐԻՍԻԱՅԻ ԶՈՐԱՀԱՄԱՐԸ

«Մ. Բ.»-ի ամսուլք թիւը քաղաքը կենտրոնացնում է երկու կենտրոնում: Աղբիւնում պարտւում, ուր լինելու է անհամեմատ թոյլ զօրք, և Կ. Պոլսի շրջակայքում, ուր լինելու են թիւը քաղաքի զինուորային զօրքը:

Աղբիւնուպոլսի մօտ կենտրոնացող թիւը զօրքերը կամ գործելու են բոլոր զօրքերի հետ միասին, կամ թէ, ընդհանրաւ, վանելու են Բոլսիայի հնարաւոր արշաւանքը, որ նպատակ կունենայ գրաւել Աղբիւնում պոլսը և Թրակիան: Սակայն Բոսֆորի մօտ գտնվող մեծաքանակ զօրքերը անպայման ուղղված են Ռուսաստանի դէմ:

Գերմանական և աւստրիական զինուորները պրօպագանդա արին, յայտնելով Բ. Դոման թէ՛ Ռուսաստանը պատրաստվում է գրաւել Կ. Պոլսը և ներքնցները Բ. Դոման իսկապէս կարգադրեց ժամանաւոր զօրանաւաքը փոխել ընդհանուր զօրանաւաքի:

Դոմանց յետոյ միլիտաների խորհուրդը գումարվեց զաւարի խորհրդակցութեան և այս օրերս, ինչպէս յայտնի է, ուսաց կառավարութեան պահանջին՝ դադարեցնելու թիւը քաղաքի տնտեսային զօրանաւաքը, Բ. Դոման Պետերբուրգի իր դիւանի միջոցով վտարեցրեց, որ թիւը իրան իր թէ վճռել է խիստ չեղարկութիւն պահպանել:

Բայց թէ որքան է տակելու այդ խիստ չեղարկութիւնը, երբ Կ. Պոլսում աստիճան ուսուցեցել է գերմանականութիւնը, այդ ցոյց կը տայ մօտիկ ապագան, գուցէ և միեւնուր օրերը:

ԲԱԿՈ ԴԻՄՏԻՅԻԸ

Բոլսիական դիւանը, բալկանական վերջին պատերազմի հերոս, գնեւորալ Բաղիո Դիմիտրիով յայտնեց իր կառավարութեան, որ հրաժարական է տալիս և մտնում է ուսաց զօրքի մէջ:

Այդ առիթով ահա ինչ է ասում ինքը Բաղիո Դիմիտրիովը:

«Ես ինչ կիսով չափ ուսու եմ գլուխ: Ես իմ զինուորական կրթութիւնը ստացել եմ ուսական գնեւորալ շտաբի ճեմարանում, և այնուհետև կանանկ ժամանակ 15 տարի ծառայել եմ ուսական փառաւոր զօրքի շտաբում, որոնցից մէկին, Թիֆլիսի գրեւորագրեւան գլուխ մի վաղոր հրամանատարն եմ եղել 10 տարի: Շուտով Ռուսաստանի՝ Բոլսիայի հետ հաշտվելու և վերադարձալ և նորից ծառայելիս:

Այսպիսի մեծ օրոյէին ես չեմ կարող ձեռքբեր ծնած նախը, թէ ինչպէս իմ եղբայր ուսական գնում եմ կուր և այն էլ ընդհանուր պաւստական գործի համար: Իմ՝ Ռուսաստանի և ամբողջ աշխարհակառքութեան առաջ ունեցել պարտականութիւնը տիրաւար ստիպեց ինձ թողնել իմ քաղաքացիական պաշտօնը և իմ ուսու եղբայրների հետ գնալ պատերազմի:

Երբեք փայտում էին Վիեննայի և Վիեննայի Միլիթարիան միաբանութիւնները, բայց այժմ էլ միմիկայով այդ կողմից աւելի բարձր է: և դա շնորհիւ յիշեալ ճեմարանի Շատ ցանկալի է, որ ճեմարանի պատմութիւնը լայն ընծայվի, մանրամասնօրէն ցոյց տալով այն սաներին, որոնք փայլել են թէ գրեւորական, թէ գրական, թէ մանկավարժական և այլ առարկաներում իրանց ազգութեան և հասարակօգուտ գործերով ու գրական վաստակներով: Անտարակոյս մի այդպիսի աշխատութիւն կունենայ խորը նշանակութիւն հայ հասարակութեան համար, որը աւելի ևս կը քննադատ յիշեալ հիմնադրութիւնը, որը միայն կարող է տալ իսկական հայ գործերին, քան ծանր մայրիկի ինչոյն, պատմութեանը, գրականութեանը և հայ կենցիկին:

Ճեմարանի լայնանակալ բաժինը աւարտողներին ինչպիսիք ուղարկում է թէ արտասահման և թէ Ռուսաստան բարձրագոյն ուսում ստանալու, և նրանցից շատ շտաբը աշխույժութեամբ աւարտելով իրանց ուսումը, վերադառնալով հայրենիք ստանում են պաշտօն ազգային-կրթական հիմնադրութիւններում և միևնույն ժամանակ հանդիսանում են լուրջ գերմանացիներ Բերլինը մեկ յայտնի մի քանիսի անունները: Գրաբգին վարդապետ, որ այժմ գնացել է արտասահման իր լուրջ աշխատութիւնը տալագրելու համար. Կարապետ Խաչատրյան՝ գերմանական բազմաթիւ աշխատութիւնների հեղինակ. նախկին վարդապետ Ս. Տէր-Միսնասեան՝ հեղինակ շատ աշխատութիւնների հրաժարագետ Կոմիտաս վարդապետ, Ստ. Մալխասեանց, ճեմարան և համալսարան աւարտած հայկական և լեզուաբան Մաքսուտեան վարդապետ:

Անսահման բաղաւոր եմ, որ իմ խնդիրը որոշմամբար յարգվեց: Ինչ շոյեցին իմ համեստ ծառայութիւններից աւելի:

«Օրէջօր Սօֆիայից սպասում եմ հրաժարականի իմ հարցը արդէն վճռված է: Ես այլ ևս դիւան չեմ, այլ զինուոր: Եւս վերադառնալով իմ հայրենիքը եմ կրկին նշանակվել իմ տեղը, չը գիտեմ:

Հաստատ հաւատացած եմ ուսական գնեւոր յաղթութեանը Ամերիկայի Աստուածը տեսնում է արդարութիւնը և մեծ Ռուսաստանին լրակատար յաղթութիւն կը շնորհի պաւստականութեան թշնամիների վերաբերմամբ:

Բաղիո Դիմիտրիովի իր կառավարութեան ուղարկած հրաժարագրերը հետեւեալն է:

«Ուղարկութեան առնելով, որ Բոլսիական միտք է չեղարկ, ես խնդրում եմ ազատել ինձ դիւանի պաշտօնից և պաշտօնակալ անել զինուորական ծառայութիւնից: Ինչպէս բոլորը ես չեմ կարող այս պատերազմական բաղկին մնալ անգործ և իմ արքայա պարտականութիւնն եմ համարում նուրբել իմ ոյծերը Ռուսաստանին, որին Բոլսիական պարտական է իր ազգային գոյութեամբ:

Լուսիայի համաձայն, բոլոր կառավարութիւնը պահանջել է անյաղաք վերադարձնել Բաղիո Դիմիտրիովին: Վերջինս սակայն կտրուկ կերպով հրաժարվեց վերադառնալ Բոլսիայի:

ՊԱՏԵՐԲԱՐԴԻ ՆԱԽՈՐԵԱՅԻՆ ԳԵՐՄԱՆՆԻՍՏԻՄ

Պետ. Դոմայի անդամ Վ. Ա. Մակիվով «Սերբ. Կր. Բ.» մէջ պատմում է իր տպաւորութիւնները, որ նա ստացել է Գերմանիայում պատերազմի նախօրեակին:

Ուրիշ ուսանողի հետ Դոմայի Մակիվովը ձեռք է միայն միջին Եւրոպային Այստեղ նրանց կանգնեցրել են ճանապարհորդների մէջ և եղել և իշխանութիւն: Տրոււթեցական, որ և գնացել է գերմանացի օֆիցերի մօտ թոյլտուութիւն ստանալու Եւրոպայի միջին սահմանը գնալ՝ ուղեւոր: Կայարանի կառավարիչ գերմանական օֆիցերը իշխանութեան շատ սիրալի վերաբերմունց ցոյց տուեց, բայց սաաց, որ ինքը ոչինչ չէ կարող անել և նրան ուղարկեց ուսանողի գնդապետի մօտ, որից կարկած էր Եւրոպայից աղանդելու իրաւունքը:

«Եւրոպայի միջին սահմանը, թէ ինչպէս նա մի իրեւորաւոր պարտիկ աղանդութեամբ բարկաւորեց զօրքերը գնում է առջեւ: Եւս ևս մտեցաւ պահպանելու, որի մօտ կանգնած էր գերմանացի վրէժ, մօտեցաւ այն ժամանակ, երբ մենք նրանից 20 քալ հեռու էինք կանգնած: Մենք պարտաւորվում էինք ինչեւ կարգից, երբ յանկարծ մի անպատկան պատերազմ տեսաք. զինուորները յարձակվեցին իշխանութեան վրայ, նրանց ևս տեղից նրանց հետ միասին և ամբողջ, ինչու ինչու հետեւին հետեւին մօտ գնալ, զինուորները հրացաններով հետագրին մեզ Մեր կանգնելը հասնում էին ձայնից՝ «Ես կայանաւորված էմ», «Ես ուսու կին էմ և այլ խօսքեր:

«Եւրոպայի հետ միասին գնացող չէլ միւրուքաւոր պարտիկ գոյութեանութեամբ ճնւում էր ինչպիսիք Մանուկ Աբեղյան, Ստ. Կանախան, Բաղբառ Կալիստոպոս, որը ճեմարանի տեսուչ է և Վ. Բ. Հայրապետի գլխավորապետ, մի լուրջ անհաւատութիւն, մարմնաքեղ աշխատասիրութեամբ: Բարձր վարդապետ, Վերապետ խմբագիր, լաւ պատրաստված և նշանակալ հեղինակ բազմաթիւ գրութեաների: Առանձնապէս յիշելու է միտքան զուրի Դոմայի Տէր-Միկայելանց, մի վերին աստիճանի լուրջ գիտնական, որը զգալաւորաւ հիւանդ է ողնաղիղի անաւութիւն հիւանդութեամբ, ներքին վերջաւորութիւնների անդամաւորութեամբ, բայց նրան բարոյային պահպանում է նրա բուռն գիտական ինչեւիկով: Մենք տեսաք այդ պատկանելի անհաւատութիւնը, որը անկարծաւ նստած զանազան զրեքերի մէջ պարտաւորվում էր ևս առաջին անգամ բարդ ունեցալ անանկելու այդ ինչեւիկաւ գիտնականին, որը արդէն ծերացած, բայց գեղեցիկ և շատ համակերպի դիմադրեցիկ պարտիկ տպաւորութիւն թողեց վրաս ևս ծանօթ չը լինելով նրա գրաւոր վաստակներին, Ստ. Մալխասեանցի և մեր յայտնի գրողներից իմացալ, որ նա էլ միմիկայով միաբանութեան մէջ մեծ պատիւ է վայելում իբրեւ խնդր և լուրջ գիտնական:

Շատ պիտան, որ անբուժելի հիւանդութիւնը զրկել է հայ ազգը մի այդպիսի պատկանելի անհաւատութեան հոգեւոր կուրում ստանալու և կարեւոր դեր խաղալու մեր կենսական Միակ միլիթարիստիկ նրա համար՝ գրաւոր աշխատութիւնն է, որին նուրբելով է այդ աղանդը:

«Վերջին յիշեցում է հոգեւորաւ Պաստապետ, որը ծնվելով 1823-ին կաթուած է ստանում 46 տարեկան հասակում, կրկնաւորաւորութիւն (Hemiplegia), բարեբաղու:

էր, որ ինքը առաջին է նկատել նրան (Եւրոպայի հետ), և որ ինքը նրան ուղեկցում է կայարանից սկսած, և որ նրա (Եւրոպայի հետ) գրականութիւնը անուշով գրութիւն կայ: Զինուորները շտապով իշխանութեան ուր-ուր տարան, ձեռքերից բռնած: Ամբողջ, որ գնում էր նրանց հետեւից և բարձրագոյն իր ուրախութիւնն էր յայտնում, իշխանութեան հետեւից նրանով, որ զինուորները շոյեալ կարգից իշխանութեան շտաբը: Մենք ամբողջ առաջին շտաբում էինք գնում: Իշխանութիւն մեղ տեսնելով աշխույժ նշան արաւ, որ իրան չը մօտենանք: Մի փոքր ժամանակից յետոյ իշխանութեան մօտեցրին հաւաքովաւոր գնեւորներ, ուր կանգնած էին գերմանական ուղանորդը: Իշխանութեան հանդիսաւորապէս յանձնեցին Ուսանողին, որոնք և նրան տալան ներս: Մենք փորձեցրեք գնալ նրա հետեւից, բայց մեզ չը թողին: Մենք սաացինք, որ նրա հետ միասին ենք ճանապարհորդում: Այդ անհաւակ մեղ բռնեցին և տարան նոյն տեղը: Ուղարկեցին օֆիցերի հետեւից 10 օր-ալից յետոյ օֆիցերը երեւց և խտտեցին հարցրեց իշխանութեան, թէ ո՞վ է նա: Դոմայ իշխանութեան պատասխանեց. «Այն բանից, որ ինձ բռնեցին կապիտ զինուորները և որ ինձ այտեղ բերեց ըրտ ամբողջ, ես չեմ զարմանում: պատերազմ է, թող պատերազմ լինի: Բայց որ գերմանական օֆիցերը կնոջ հետ խօսի այդպիսի տնտով, ես չեմ սպասում:

Օֆիցերը չիտիվեց և աւելի մեղծ ձեռք հարցրեց, թէ ո՞վ է նա: Իշխանութեան ցոյց տուեց իր անցագրերը: Այդ ժամանակ օֆիցերը աւելի չիտիվեց և հրամայեց աթոռ տալ: Մենք իշխանութեան հետ խտտել էինք ուսանողին, բայց զինուորները կոպտաբար ձայն էին տալիս մեզ, առաջարկելով խտտել գերմանները: Օֆիցերը մի քանի մարդ կանգնեց ամբողջ և իշխանութեան բերող զինուորներից, և երկար ժամանակ ինչ-որ խտտել էր նրանց հետ: Իւրաքանչիւր երկուսերը բաղկէ մի անգամ զալին էին ևս կանգնեցրեք գրաւոր տեղեկութիւններով: Այնուհետև օֆիցերը պահանջեց մեր անցագրերը և, նրանց հետ ծանօթանալով, յայտնեց, որ բոլոր պատերազմը թիւը խտտեցութիւն է և որ մենք ազատ կարող ենք գնալ Եւրոպայի: Իշխանութեան Տրոււթեցական պատասխանեց նրան, որ նա գրաւում էր բաւականաւոր, որովհետեւ եղել է կայարանում ինչեւիկ բոլոր ճանապարհորդների վրձնակի մասին բանակցելու: Մենք խնդրեցինք, որ մեզ թոյլ տրվի Ռուսաստան գնալ ուղեւոր:

«Մատակցեմք ինչեւ Վերմորթով 16 վերտ է մեր օֆիցերը պատասխանեց, որ զրտ դէմ ոչինչ չուէին:

«Իշխանութեան ինչեւիկ անցնելու թոյլտուութեան տալ անհրաժեշտ, բայց օֆիցերը յայտնեց, որ ամբողջ թոյլտուութեան կարող է առաջնորդել մեզ ինչեւիկ երկու պարտիկ հետ (սառանց ապագա նաւաների): Այդ անցագրերով մենք զրտ եկանք հաւաքովաւորութեան: Մեզ սպասող հասարակութեան հետ թոյլտուութեան վեր կառապանք, այլ ևս մեզ չը սպասելով, գնում է կայարան և յայտնում, որ մեզ ձեռքաւորեցին Այդ պատճառով կայարանում մեծ խուրդ է իրաւանցում է առաջնորդ: Մենք յայտնեցինք, որ անցնելու իրաւունք տրված էր միայն երեք հոգու և միջին երկուսից մեծ 8-ը, ժամանակ կարգից անկարելի էր, որովհետեւ արդէն ժամը 8-ն էր երեկոյան: Մենք ամենքին խորհուրդ տուինք զինել ուղանողի հրամանատարին:

Դարաւ գլխի ուղեւոր չի գնալով, և միջին իր մահը, 1895 թ., աշխատում էր իր ինտելիտետով, Սալով մարդկութեան հետ մեծ բարեկեցիկ, կոչվելով մանրէաբանութեան հայր:

Այդ հոգեւորաւ մարդու կենսքը երկարողը նրա գիտական ինչեւիկն էր: Ճեմարանը տուել է շատ օգտաւէտ սաներ, որոնց թիւը շատ մեծ է. օրինակ՝ մի քանիսի անունները նորաւորյն մեզ ծանօթ երիտասարդներից: Ս. Անարոնեան, Շաւիթ, Տ. Յովսէփիսիան և այլն, և այլն: Ճեմարանի սաների թիւը աւելի շատ է, բայց մենք հնարաւորութիւն չունենք աղբիւրներ չունենալու պատճառով բերել նրանցից գրական և այլ ապագրեցներում գործողների յայտնիների անունները:

Բժ. Բ. Աղապարեան

ՀԱՆՈՒՆՈՂԻ

(Տպագրութիւնը և յուշի)

1913 թ. դարձան սկիզբն էր. ես դեռ չէի կարողանում որոշել, թէ ուր գնալ: Մտաւոր էի Կ. Պոլսի անցնելու, սակայն վրա եկող քաղաքական բարդութիւններն ինձ զրկեցին այդ հնարաւորութիւնից: Որոշեցի սահմանափակել Ջալալ-Օղլի գնալու:

Ջալալ-Օղլի գնալու գրաւորաւորաւ ուսնել իր հետաքրքրասիրտը:

Ձեռքի միակ եղած և այժմ դեռ չաւարտած իմ մի վեց ինձ այնպիսի գրաւիչ ձգտումներով էր գամել Գուգարաց աշխարհի այդ գաւառին, որ Ջալալ-Օղլին իմ գլխի մէջ բռնեց ինչ-որ սիրած էակի պատկերը: Ինչպէս տեսնում էր, լուր չուէր չէին, որ ինձ ուղեկցին դէպի Գուգարաց: Եւ ես շատ ուրախ եմ, որ աշողվեց, և ինչեւիկ,

Ռուսների մի մասը գնաց այնտեղ իսկ միւս մասը 30 հոգի, մեզ հետ Եւրոպայի եկաւ:

ՊԱՏԵՐԲԱՐԴԻ ԳԵՐՄԱՆՆԻՍՏԻՄ

«Մ. Բ.»-ը իշխում է ժամանակակից Սիւրբիլի, յայտնի գուշակող մարտ Տէրէի խօսքերը, որ նա ասել Գերմանիայի և Աւստրիայի մասին, իր 1914 թ. վերաբերմամբ արված գուշակութիւնների արմատներում:

«Գերմանիայի ճակատագիրը միշտ խռովված է,—ասում է Տէրէ.— անհաստատ է և պայմանական: Անցած տարի ես մասնակցեցի այն տեսակ նշաններին վրայ, որ ես ինքը վախեցալ իմ յոռեւորութիւնից, որ չափազանց անհաստատ էր թւում մի այնպիսի հոգր երկրի վերաբերմամբ:

«Ես նորից սկսեցի ուսումնասիրել, դատել, դիտել,

